

Móricz Zsigmondot egész nagyságában a szabad népeknek, hogy műve ne csak a magyar, hanem a nemzetközi demokratikus kultúrának is szerves részévé váljon.

Ami a Magyar Dolgozók Pártját és a Magyar Népköztársaság kormányát illeti, teljesíteni fogjuk kötelességünket Móricz Zsigmond emléke, élete, munkássága iránt.

Ezzel megnyitom az Irodalomtörténeti Társaság és az Írószövetség mai emlékünnepejét. Meleg szeretettel üdvözlöm külföldi íróvédegeinket, a német, a bolgár, a román, a csehszlovák írók küldötteit.

RÉVAI JÓZSEF

ADY ENDRÉRŐL*

Tisztelt közönség! Kedves elvtársak!

Azért jöttünk össze, hogy megünnepeljük a 20. század legnagyobb magyar költője, Ady Endre születésének 75. évfordulóját. A magyar költészet sokszázéves története gazdag nagy tehetségekben, akik ki tudták fejezni népünk érzelmeit, felvetették nemzeti életünk főkérdéseit, megénekelték népünk sorsát és tenni-valóit. De Ady Endre a magyar költők e nagyszerű sorában nem egyszerűen egy a sok közül. Petőfi mellett, Petőfivel együtt Ady Endre a magyar költészet valóságos titánja, forradalmár-klaszikusa, Prometeusa. Költészete több volt pusztá költészetnél. A magyar fejlődés egy sorsdöntő évtizedében, 1905-től 1918-ig: Ady Endre költészete forradalmi fegyver volt, amelynek döntő része volt népünk, értelmiségünk, ifjúságunk érzelmeinek és gondolkodásának alakításában, az akkor napirenden lévő demokratikus magyar népforradalom előkészítésében. Ady Endre költészete a rothadt úri világgal való leszámolásnak, a magyar Ugar, Hunnia úri trágyadombja, Szittyország összetörésének, elpusztításának költészete volt, a félféudális maradványok gyökeres forradalmi felszámolásának költészete.

Ady Endrénél senki jobban nem gyűlölte és ostromozta az urak, bankárok és püspökök régi Magyarországot. És senki nála jobban nem szerette a magyar népet, senki nem intette, nógatta, buzdította, lelkesítette, úgy mint ő, forradalmi cselekvésre. Ady lírája a legszélesebb skálájú líra volt, de sokszólamú énekének alapmotívuma egyetlen egy volt: bírálta, nevelte, ösztönözte az elnyomott magyar népet új magyar haza megteremtésére. Mint Petőfi Sándoré, Ady Endre költészete is — lírai érzelmeinek valamennyi formája és megnyilvánulása — át meg át van szöve politikával, a magyar nép, a magyar nemzet addigi életének gyökeres átalakítására való szenvedélyes törekvéssel.

Mint Petőfi Sándor, Ady Endre is magasfokú politikai tudatossággal ítélte meg Magyarország helyzetét és népének tenni-valóit. A maga korában a magyar társadalom és a napirendre került átalakulás mozgató erői, feladatai és céljai dolgában tisztábban látott mindenki másnál. Ady Endre tudta, hogy Magyarországon polgári demokratikus átalakulás van napirenden, tudta, hogy ennek az átalakulásnak főkérdése a földkérdés megoldása és a magyar függetlenség kivívása, de tudta azt is, hogy ebben a polgári forradalomban a magyar polgárság a barrikád másik oldalára került és, hogy a parasztság forradalmi

* Megnyitóbeszéd Ady Endre születésének hetvenötödik évfordulóján. 1952 november 21-én rendezett emlékünnepegen.

erővé csak a magyar munkásság vezetésével lehet. Ady : polgári demokratikus forradalmár, aki a munkásság magyarországi és európai osztályharcaiból megértette és megtanulta, hogy a polgári demokratikus szabadságprogram végrehajtása dolgában igazán hinni, igazán bízni csak a forradalmi munkásosztályban lehet. És ebből a felismerésből — korábban Magyarországon egymaga — levonta azt a következtetést, amit a marxizmust gazdagítva és továbbfejlesztve a nemzetközi munkásmozgalmában is csak az orosz marxisták — élükön Leninnel és Sztálinnal — vontak le és formuláztak meg tudományosan : azt t. i., hogy a polgári demokratikus forradalom nem állhat meg saját határainál, saját keretei közt, hanem — a munkásosztály vezetésével — szocialista forradalommal kell továbbfejlődni. 1903-ban mondta ki Ady Endre, a költő, a tudományos kommunista igazságot : »Nekünk elől kell kezdeni a dolgot az első rendnél, aztán a másodiknál, s a harmadiknál végre. A rangokkal, kiváltságokkal, ösdurvaságokkal, arisztokráciával és klérussal s a kiszípolozó tőkével egyszerre kell végezni.«

Így jutott a jakobinus, polgári-demokratikus költő és gondolkozó — éppen népforradalmiságának következetessége, radikális demokratizmusa következtében — a forradalmi munkásosztály, a tudományos szocializmus közvetlen közelébe. Ha Magyarországon Ady korában lett volna forradalmi marxista párt, amely tudományosan és tettekkel támogatni tudta volna Ady zseniális politikai megsejtéseit és bátor forradalmi érzelmeit, akkor Ady kétségkívül tovább jutott volna még annál is, ahová eljutott.

Még így is : Ady Endre nagy kérdésekben, a magyar és a nemzetközi politikának, a magyar kultúrának főkérdéseiben — szinte mindig helyesen látott, alig-alig követett el hibát. 1911-ben írta Arany János Buda halála c. eposzáról szóló cikkében : »Egyébként pedig az sem igaz, hogy a testvérharc ölte meg a magyart, mert mindig és ma is azok a legfejlettebb és legboldogabb népek, ahol a testvérharc a legnagyobb volt.« Ady Endre íme, felismerte a dolgozó osztályoknak az elnyomó osztályok ellen folytatott küzdelemében a nemzeti történelem, a haza felemelkedésének fő mozgató erejét! Felismerte, hogy nemcsak plusz, hanem minusz is van abban, hogy a magyar történelem hővelkedik az idegen elnyomók ellen vívott szabadságharcokban, de nem hővelkedik a belső elnyomók elleni népfelkelésekben.

Az 1914—18-as világháborúban Ady Endre egy pillanatra, egy jöttányi engedményt sem tett a sovinizmusnak, az imperialista uszításnak. Lenin háborúellenes cikkgyűjteményének azt a címet adta : »Az ár ellen«. Ady Endre »Halottak élén« c. verskötete *lírai* volt, úszás az ár ellen : az imperialista uszítás, a sovinizta téboly, a háborús gázságok ellen : az igazi emberség, az újjászülető világ, az imperialista háborúval való szembenállás valódi humanizmusa, a béke nevében.

Ady Endre, a demokratikus forradalmár, Nyugatra nézett, Páris felé fordult, a francia forradalom eleven hagyományait kutatva ott, hogy hasznosíthassa őket hazája számára, a magyar Ugar, a feudális maradványok elleni harcban. De a »nyugatos« Ady hamar meglátta a rothadás jeleit a nyugati demokráciában : nem hódolt be a »Nyugatnak«, Párisban is forradalmár-hazafi maradt, aki nemcsak azt ment tanulni Párisba, hogy mit kell csinálnia a magyar népnek, hanem elsősorban azt, hogy mit *nem* kell csinálnia. Ady Endre Nyugatra bírálóan és egyre inkább kiábrándulva nézett, összevetve a francia forradalom eszméit és lendületét a 3. francia köztársaság rothadásával és törpeségével ; várakozóan és reménykedve Ady Endre Keletre nézett, a szláv népek felé, Oroszország felé! Jellemző, hogy nagyszerű Petőfi tanulmányát — azokról a

szláv katonákról írva, akiknek lándzsája Petőfi halálát okozta — ezekkel a szavakkal fejezi be: »...kikhez az ő vére hasonló volt, s akik tudnak ölni, élni és meghalni nagyszerűen.«

Nem a szovjet hadsereg katonáinak hősiességét és meghalni-tudását — saját szabadságukért és a világszabadságért — sejteti itt meg előre Ady Endre? Ha számbavesszük, hogy Ady tanulmányát 1910-ben írta, öt évre az első orosz forradalom után — akkor azt kell mondanunk, hogy Ady még Paskievics katonáit is azokkal az érzelmekkel nézte, amelyeket az orosz nép dicsőséges, bár elbukott 1905-ös forradalma kiváltott belőle. A nyugatos Ady megérezte, meglátta, hogy a társadalmi haladás súlypontja 1905-től Nyugatról Keletre toldott el: a 20. században Oroszország vált az emberiség számára azzá, ami a 19. században Franciaország volt.

Csak most gyűjtjük össze lassanként — a főérdem ebben a fáradhatatlan Ady-apostolé, Földessy Gyuláé — Ady cikkeit az 1905-ös orosz forradalomról. Csak most vá'ik igazán ismeretessé, milyen hatást gyakorolt a forradalmárköltőre az 1905-ös orosz forradalom, amely az ő 1903-as álmát az első renddel való kezdésről és a harmadik renddel való végzésről, másszóval: a polgári-demokratikus forradalom átnövéséről a szocialista forradalomba — kezdte megvalósítani.

1905. október 31-én írja Ady: »az orosz forradalmat többé nem lehet levern... Mintha az új század nemcsak naptári fogalom volna, hanem valóságos új epocha kezdetét jelentené.«

És a dicsőséges, bár levert moszkvai felkelés alkalmából írja 1905. december 29-én:

»Borzalmasan megrázkódott nagy Oroszország. Fogvacogva néz Moszkva felé a világ... Ezt a forradalmat a nép csinálja... Az orosz nép képzelhetetlen ereje, képzelhetetlen szenzációkat adott már s ígér még a világnak. És célhoz fog érni. Véren, roncson, üszkön át diadalmasan ér el a trónig az orosz demokrácia. Eléri az önző úri kastélyt, a sanyargató gyárat, az elbutító papi lakot s a szívtelen kaszányát... A történelemnek büszkesége lesz e szörnyű földindulás... A néptől tudatos cselekedetet nem vártak a legrajongóbb apostolok sem... Íme a proletárság visszaadta a népet a népek. Fölkelt a nép és formálja a világot... Hasonlítgassuk magunkat Oroszországhoz? Ízetlen és igaztalan feladat. De épülhetünk mégis az orosz példán. Elkorhad, tehetetlen társadalmakat csak a nép menthet meg. A rettenetes, győzhetetlen, föltarthatatlan nép.«

Ady tehát épülni, tanulni akart az »orosz példán«. A moszkvai felkelésből, a munkásosztály vezette orosz népfelkelésből akart tanulságokat levonni Magyarország számára! Annak az orosz forradalomnak a tapasztalatait akarta alkalmazni Magyarországra, amely 1905-ben elbukott ugyan, de 1917 novemberében győzött és valóban — mint Ady 1905-ben megjéjtette — új korszakot nyitott az emberiség történetében.

Vajjon jós, jövőbelátó »vátesz« volt Ady e sejtéseiben? Nem, csak *forradalmár* volt, aki megszerezte a saját életviszonyai között a maga környezetében egy magyar költő számára akkor megszerezhető politikai műveltséget és tudatosságot. Nem volt jós, csak fejfel kimagaslott magyar kortársai közül.

Kell-e bizonygatni, hogy Ady Endre, a magyar polgári-demokratikus forradalom viharadara, az új Magyarország, a népi Magyarország, az első, a második és végül a harmadik renddel végző, a polgári-demokratikus forradalom feladatainak megoldásáról a szocialista feladatok megoldására áttérő szocializmus építő Magyarország szellemi előkészítői közé tartozik? Kell-e magyarázni, hogy Ady Endre csak azért lett *nemzeti* — Petőfivel együtt — *legnemzetibb*

költőnké, mert a magyar feudális maradványok gyökeres elpusztítását szenvedélyesen akarta és *mert* ezt akarta, kész volt *nem megállni* a feudális szemét kiséprésénél, kész volt továbbmenni a harcban a »sanyargató gyár«, a »kiszipolyozó töke« ellen! Ady Endre sejtette, látta azoknak a feladatoknak a *teljességét*, melyek a 20. században a magyar nép előtt álltak és azzal vált valóban nemzeti költővé, mert e feladatokat úgy fogta fel, mint a magyar történelem kiegyenlített számláinak kiegyenlítését Dózsa Györgytől Tánicsics Mihályig, Esze Tamástól Világosig, Majténytől 1867-ig.

A mi szocializmust építő népünk azért szereti és tiszteli Ady Endrét, azért vállalja testestől-lelkestől a magáénak, mert teljesítette Ady Endre hagyatékát: igazságot tesz a magyar történelem minden igazságtalanságáért, megfizet minden elszennvedett vereségért nemcsak 1514-ért, nemcsak 1849-ért, hanem 1919-ért is!

Nem vagyunk már Hunnia trágyadombja, Szittyaország. Népünk megmutatta, megmutatja és meg fogja mutatni, hogy nem »a hőkölés népe«, hogy nem »hull ki az idő rostáján«. Nincs már okunk búsulva, elkeseredve szeretni a hazát, nincs már okunk sírni azon, hogy »elveszünk, mert elvesztettük magunkat«. Nem *vesztettük* el, ellenkezőleg: a munkásinternacionálizmust hordozó szovjetfegyverek és önnön tetteink segítségével *megmentettük magunkat*. Ezért változott ma Ady költészetének akusztikája. Nem búsmagyarságra, hanem magunkban bizakodó magyarságra, alkotó és optimista nemzeti öntudatra van szükségünk. Köszvényországból a nemzetközi haladás rohambrigádjává lettünk.

De abban, hogy azzá lettünk: része van Ady Endre ostorozó, nevelő, elkeseredetten bíráló, forradalmi költészetének is. Ebben áll költészetének dicsősége és halhatatlansága.

Ezzel megnyitom a Magyar Írók Szövetsége és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Ady Endre tiszteletére rendezett emlékünnepejét.

Átadom a szót Ady Endre kortársának, barátjának, harcostársának, Bölöni Györgynek emlékbeszéde elmondására.

NAGY PÉTER

MÓRICZ ZSIGMOND*

Tíz éve halt meg, 1942 szeptemberében az az író, akinek igazi nagyságát éppen ez a tíz esztendő mutatta meg — tíz éve halt meg az, akinek műve olvasásakor újra meg újra arra kell gondolnunk: miért nincsen ma is velünk, miért nem vehet részt annak a világnak az építésében, amelyet tudva-tudatlanul maga is vágott s műveivel előkészíteni segített. Tíz esztendő népek s hírnevek életében nem nagy idő; de amint az elmúlt tíz esztendő alatt a magyar nép a legnagyobb mélységekből felküzdötte magát a Szovjetunió, a nagy Sztálin segítségével mai napjaink napsugaras fennsíkjára, ahonnan már derűsen ragyognak felénk jövődönk ormai, úgy Móricz Zsigmond híre és neve is egy kis — és nevét nem is mindig a legjobbra használó — csoport köréből beköltözött az egész nép szívébe, életének s harcainak aktív részesévé, mindennapi társává lett. Ma már egy felszabadult s boldog nép egyik legbensőségesebb ünnepének, szellemi felszabadulása és felívelése, a magyar könyv ünnepének zászlója Móricz Zsigmond neve, amelynek hallatán mindnyájunk szíve melegebb lesz — ma már köztudomású, hogy nemcsak egy név kiváló íróink gazdag sorában, hanem ő az, aki a mult népellenes rendszerének utolsó félszázadát a legátfogóbb és legélesebb bírálatban részesítette művészetének utólréhetetlen magasságán: egyszóval legnagyobb kritikai realistánk.

* Az Irodalomtörténeti Társaság 1952 szeptember 13-án Debrecenben tartott vándorgyűlésén elhangzott előadás.